

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ – ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ & ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: Το νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Βασιλοπούλου Ευαγγελία - Γιαννακόπουλος Δημήτρης

Εκπαιδευτικοί, Μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης στην Περιβαλλοντική Εκπ/ση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

«Εάν πούμε ότι εμείς οι γεωγράφοι έχουμε ένα πλεονέκτημα, είναι διότι πάντοτε προσπαθήσαμε να γεφυρώσουμε τις φυσικές με τις κοινωνικές επιστήμες. Πάντοτε διδάσκαμε φυσική γεωγραφία και ανθρωπογεωγραφία, και στα τελευταία δεκαπέντε χρόνια τις ενσωματώνουμε όλο και περισσότερο σε μια περιβαλλοντική γεωγραφία, περιβαλλοντική επιστήμη, περιβαλλοντικές σπουδές». Πρόκειται για την απάντηση του Huckle (1999) στην ερώτηση που του έγινε σχετικά με τη σύνδεση Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Γεωγραφίας (απομαγνητοφωνημένη συνέντευξη στο περιοδικό «για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση»).

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Γεωγραφική Εκπαίδευση, Σχολική Γεωγραφία, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Αειφόρος ανάπτυξη, Αναλυτικά προγράμματα σπουδών

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ο όρος «γεωγραφική εκπαίδευση» συγκεντρώνει το σύνολο των αρχών και των εννοιών που πρέπει να ακολουθήσει κάποιος για να μεταδώσει γνώσεις που αφορούν στη χωρική κατανομή κάθε στοιχείου και φαινομένου που παρουσιάζεται πάνω στον πλανήτη και προέρχεται είτε από φυσικά είτε από ανθρωπογενή αίτια. Ένας από τους στόχους της είναι η ανάπτυξη της γεωγραφικής σκέψης μέσα από την αξιοποίηση της γεωγραφικής γνώσης (Λαμπρινός, 1999).

Η γεωγραφική εκπαίδευση συμβάλλει στην υλοποίηση των σκοπών της διεθνούς εκπαίδευσης δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στην προώθηση της κατανόησης, της ανοχής και της φιλίας μεταξύ των λαών, των μειονοτήτων και των διαφορετικών θρησκευτικών ομάδων. Επίσης, προωθεί τις δραστηριότητες των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης με ενέργειες που στοχεύουν (Commission on Geographical Education, 1992):

- Στην κατανόηση και το σεβασμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων
- Στην ικανότητα επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων
- Στην αναγκαιότητα της διεθνούς συνεργασίας
- Στη συμμετοχή των ανθρώπων για την επίλυση, όχι μόνο τοπικών αλλά και παγκόσμιων προβλημάτων.

Βασική προτεραιότητα της γεωγραφικής εκπαίδευσης αποτελεί η ενεργοποίηση των μαθητών ώστε να γίνουν υπεύθυνοι και κριτικά σκεπτόμενοι πολίτες και να συμμετέχουν αποτελεσματικά στην πολιτική, οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Οι γεωγραφικές γνώσεις συντελούν στο να διακρίνουν οι μαθητές τους παράγοντες που συντελούν στις μεταβολές του κόσμου μας, να αιτιολογούν τις απόψεις τους, να παίρνουν θέση για τις τοπικές και

παγκόσμιες αλλαγές και να λαμβάνουν θετικά μέτρα τόσο για την ευημερία της φύσης όσο και των ανθρώπινων κοινοτήτων (Houtsonen, 2002).

Η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών που διδάσκουν Γεωγραφία κατευθύνεται στη σταδιακή ανάπτυξη:

Γνώσεων και κατανόησης:

- Γεωγραφικών εννοιών και θεμάτων
- Των κοινωνικών πλαισίων της εκπαίδευσης και της διδασκαλίας
- Των αναγκών, των ενδιαφερόντων και των προσδοκιών των μαθητών
- Των αρχών των αναλυτικών προγραμμάτων

Απόκτησης δεξιοτήτων:

- Στο σχεδιασμό μαθήματος ή ενότητας με βάση το αναλυτικό πρόγραμμα
- Στην εφαρμογή της κατάλληλης μεθόδου αξιολόγησης
- Στην εμπλοκή των μαθητών σε μια σειρά μαθησιακών εμπειριών
- Στην επιλογή και χρήση κατάλληλων πηγών

Υιοθέτησης αξιών και στάσεων που καλλιεργούν:

- Τις δυνατότητες της Γεωγραφίας ως εκπαιδευτικού μέσου
- Τη γεωγραφική εκπαίδευση των μαθητών
- Την προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη μέσα από τη γεωγραφική εκπαίδευση
- Την ισότητα των δικαιωμάτων των μαθητών για μία αποτελεσματική γεωγραφική εκπαίδευση (Commission on Geographical Education, 1992).

Σχολική Γεωγραφία

Η επιστήμη της Γεωγραφίας τροφοδοτεί με θέματα, υλικό και τεχνικές το σχολικό αντικείμενο της Γεωγραφίας, αφού προσφέρει μέρος της γεωγραφικής γνώσης στη σχολική Γεωγραφία. Η ύλη του μαθήματος της Γεωγραφίας δεν ταυτίζεται με το σύνολο της γεωγραφικής γνώσης, μεθοδολογίας και πρακτικής (Κατσίκης, 1999).

Ορισμένες μεθοδολογίες και πρακτικές της γεωγραφικής επιστήμης που υιοθετούνται από τη σχολική Γεωγραφία είναι οι ακόλουθες:

- Η παρατήρηση των στοιχείων του γεωγραφικού χώρου
- Η αναγνώριση του τόπου των γεωμορφών
- Η συσχέτιση και ερμηνεία, σύμφωνα με τις αρχές της αιτιοκρατίας, των αποτελεσμάτων της επίδρασης των ενδογενών και εξωγενών παραγόντων στη διαμόρφωση του ανάγλυφου της γης
- Η διαπίστωση και η μελέτη των σχέσεων-αλληλεπιδράσεων μεταξύ ανθρώπου και γεωγραφικού χώρου
- Η ανάγνωση και η ερμηνεία των γεωγραφικών χαρτών
- Η ερμηνεία διαγραμμάτων (Κατσίκης, 1999).

Η σχολική Γεωγραφία μέσα από το περιεχόμενό της πρέπει:

- Να παρέχει βασικές, δομικές γεωγραφικές γνώσεις για εμφανίσεις και φαινόμενα σε παγκόσμιο επίπεδο.
- Να προσφέρει εξειδικευμένες πληροφορίες, όπου αυτό απαιτείται (π.χ. σε θέματα τοπικής Γεωγραφίας).
- Να παρέχει τη δυνατότητα καλλιέργειας και ανάπτυξης δεξιοτήτων, ικανοτήτων και στάσεων.
- Να θέτει βασικούς προβληματισμούς σχετικά με το γεωγραφικό χώρο (εμφανίσεις, φαινόμενα, αλληλοσυσχετίσεις) και τις σχέσεις ανθρώπου-περιβάλλοντος από οικο-γεωγραφική άποψη.

- Να προσφέρει λύσεις μέσω της αποκτημένης γνώσης και της τεχνικής ή να δίνει τη δυνατότητα εξεύρεσης λύσεων.

Κατ' επέκταση, η Διδακτική της Γεωγραφίας καλείται να επιλέξει, να διατυπώσει, να οργανώσει και να στηρίξει μεθοδολογικά, ένα πλαίσιο διδακτικών δραστηριοτήτων, μέσα από τις οποίες η επεξεργασία του γεωγραφικού αντικειμένου θα καταστήσει δυνατή την εκπλήρωση των στόχων μιας θεματικής ενότητας, το σκοπό του μαθήματος και της Αγωγής γενικότερα (Κατσίκης, 1999).

Τα τελευταία χρόνια η σχολική Γεωγραφία βρίσκεται σε μία φάση επαναπροσδιορισμού των διδακτικών της στόχων, των αρχών επιλογής και οργάνωσης του περιεχομένου της, αλλά και του τρόπου διδακτικής προσέγγισης στην τάξη. Το γεγονός αυτό οφείλεται: **A)** Στην ανάπτυξη και αναβάθμιση, σε παγκόσμιο επίπεδο, της επιστήμης της Γεωγραφίας. Στην προσπάθεια να ερμηνευθούν τα φαινόμενα στο χώρο διατυπώνονται νέες γεωγραφικές απόψεις, όπως εκείνες που αποτέλεσαν τη σχολή της «Νέας Γεωγραφίας» και επιχειρείται συνδυασμός και αξιοποίηση των συμπερασμάτων άλλων επιστημών-διεπιστημονική προσέγγιση (Κατσίκης, 1992). **B)** Στη διαπίστωση ότι εάν θέλουμε να προετοιμάσουμε τον αυριανό πολίτη-σημερινό μαθητή θα πρέπει να τον εφοδιάσουμε κατάλληλα, να τον καταστήσουμε κοινωνό της σύγχρονης γεωγραφικής γνώσης μέσα από σύγχρονες διδακτικές μεθοδολογικές αρχές και πρακτικές, με έγκυρα διδακτικά μέσα (UNESCO, 1999).

Η «Νέα Γεωγραφία», επηρεασμένη από τις σύγχρονες απόψεις της επιστήμης της Γεωγραφίας, των Παιδαγωγικών και της Διδακτικής, απομακρύνεται από την απομνημόνευση διαφόρων στοιχείων και προσανατολίζεται στην κατανόηση και στον τρόπο επεξεργασίας βασικών γεωγραφικών εννοιών, σχέσεων και αλληλεπιδράσεων που αναπτύσσονται μεταξύ του ανθρώπου και του χώρου που τον περιβάλλει. Αυτό σημαίνει ότι οι μαθητές δε χρειάζεται να απομνημονεύουν πληροφορίες που είναι πιθανό να ξεπεραστούν αλλά παροτρύνονται να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία της μάθησης, να ερευνούν, να επικοινωνούν και να συνεργάζονται. Η διδασκαλία θεμάτων που αφορούν συγκεκριμένες περιοχές ή χώρες του κόσμου δεν καταργείται, αλλά προσαρμόζεται έτσι ώστε να προωθεί την κατανόηση των βασικών γεωγραφικών αρχών και εννοιών (Κλωνάρη, 2001).

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ & ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Οι ασχολούμενοι με τη Γεωγραφική Εκπαίδευση πιστεύουν ότι η περιβαλλοντική αγωγή επιτυγχάνεται καλύτερα μέσω των βασικών μαθημάτων που διδάσκονται στην εκπαίδευση, ένα από τα οποία είναι το μάθημα της γεωγραφίας (Αναγνωστόπουλος, 2001).

Η γεωγραφική παιδεία αποτελεί πεδίο σύγκλισης επιστημών και αμφίδρομα εξυπηρετείται και συμβάλλει σε προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης που αφορούν το άμεσο και το ευρύτερο περιβάλλον, καθώς ξεκινάει από το μερικό-τοπικό και προχωρεί προς το γενικό-παγκόσμιο (Επισκοπούλου, 1989).

Παράλληλα όμως έχουν εκφραστεί κατά καιρούς απόψεις που δε συμφωνούν με την παράλληλη πορεία της γεωγραφικής εκπαίδευσης με την περιβαλλοντική εκπαίδευση. Μία από αυτές τις απόψεις είναι του Pembroton (όπως την παραθέτουν οι: Καλαϊτζίδης, 1999 και Αναγνωστόπουλος, 2001): « Η Π.Ε. και η γεωγραφία διαφέρουν σε αρκετά και σημαντικά σημεία. Δεν έχουν κοινή τη χωρική αναλυτική οπτική. Ακόμη δράση για το γεωγράφο σημαίνει απλώς Γεωγραφία, ενώ για έναν περιβαλλοντολόγο σημαίνει τρόπο ζωής και ενεργό συμμετοχή σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής».

Υπό το πρίσμα της όξυνσης των περιβαλλοντικών προβλημάτων αλλά και διάφορων αλλαγών που πραγματοποιούνται παγκοσμίως διαπιστώνεται ότι οι σύγχρονες προσεγγίσεις της Γεωγραφικής Εκπαίδευσης συναντούν την Π.Ε. καθώς και την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης.

Η Διεθνής Γεωγραφική Ένωση διατύπωσε το 1992 τη διακήρυξή της για την παγκόσμια γεωγραφική εκπαίδευση (Commission on Geographical Education, 1992). Στην αναθεωρημένη έκδοση της διακήρυξης για το 2006 (όπως και σε αυτή του 1992) και στο κεφάλαιο «Η Γεωγραφία σε ένα ευρύτερο εκπαιδευτικό πλαίσιο» που αφορά τη γεωγραφική, την περιβαλλοντική και την εκπαίδευση για την ανάπτυξη, αναφέρεται η σημασία της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για την εξασφάλιση της βιώσιμης ανάπτυξης στον κόσμο. «Όταν τα άτομα μέσω της εκπαίδευσης κατέχουν την κατάλληλη γνώση είναι σε θέση να κατανοήσουν τις επιδράσεις στο περιβάλλον και να προβλέψουν μελλοντικά προβλήματα. Υπάρχει λοιπόν άμεση ανάγκη ενίσχυσης σε όλες τις χώρες, και ειδικά στις αναπτυσσόμενες, της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης για την ανάπτυξη. Η γεωγραφική εκπαίδευση μπορεί να συμβάλλει σε αυτό με το να βοηθήσει τα άτομα να συνειδητοποιήσουν τις επιδράσεις από τη δική τους συμπεριφορά, αλλά και της κοινωνίας. Επίσης μπορεί να εφοδιάζει τα άτομα με τις κατάλληλες πληροφορίες και δεξιότητες ώστε να είναι σε θέση να παίρνουν τις σωστές περιβαλλοντικές αποφάσεις και να αναπτύσσουν μια περιβαλλοντική ηθική που θα καθοδηγεί τις πράξεις τους».

Σκοπός της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η εξασφάλιση της ποιότητας ζωής των τωρινών και των μελλοντικών γενεών. Καθώς το βασικό ενδιαφέρον της Π.Ε. είναι η σχέση μας με το περιβάλλον, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη όλες τις πιθανές διαστάσεις αυτής της σχέσης που αντιστοιχούν, όπως αναφέρει η Sauvé, σε διαφορετικούς αλλά και συμπληρωματικούς τρόπους αντίληψης του περιβάλλοντος (όπως το παραθέτει η Houtsonen, 2002): 1) το περιβάλλον ως φύση (εκτίμηση, σεβασμός, διατήρηση) 2) το περιβάλλον ως πηγή αγαθών που χρειάζεται κοινή διαχείριση 3) το περιβάλλον ως πρόβλημα που είτε αποφεύγεται είτε λύνεται 4) το περιβάλλον ως σύστημα που όταν κατανοείται οδηγεί στη λήψη αποφάσεων 5) το περιβάλλον ως ο τόπος που ζούμε, γνωρίζουμε και βελτιώνουμε 6) το περιβάλλον ως βίοςφαιρα στην οποία συνυπάρχουμε μακροπρόθεσμα 7) το περιβάλλον ως κοινότητα στην οποία συμμετέχουμε ενεργά.

Τα άτομα θα πρέπει να μάθουν να προσαρμόζονται οτιδήποτε κάνουν στις συνθήκες που υπαγορεύονται από τη φύση και στα όρια αντοχής της γης. Αντίστοιχα, η γεωγραφική εκπαίδευση θα πρέπει να ενθαρρύνει τους μαθητές να υιοθετούν ένα βιώσιμο τρόπο ζωής και να εργαστούν για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Οι δεξιότητες που αναπτύσσονται μέσα από τη γεωγραφική εκπαίδευση και την Π.Ε. πρέπει να ενδυναμώνουν το συναίσθημα ότι κάτι μπορεί να γίνει και ότι ο καθένας από εμάς μπορεί να ασκήσει μια επιρροή μέσα από τις πράξεις του. Παράλληλα πρέπει να ενδυναμώνεται η πεποίθηση πως μόνο μέσα από μία συλλογική-συνεργατική προσέγγιση μπορούμε να οδηγηθούμε τόσο σε καλύτερη κατανόηση του περιβάλλοντος όσο και σε αποτελεσματικότερη δράση προς όφελος του περιβάλλοντος (Houtsonen, 2002).

Σύμφωνα πάντα με τη Houtsonen, η γεωγραφική εκπαίδευση θα έπρεπε να προωθή τη βιώσιμη ανάπτυξη με το να παρέχει στους μαθητές:

- Βασικές γνώσεις για τις οικολογικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης
- Δεξιότητες και μεθόδους αξιολόγησης και ανάλυσης των αλλαγών του φυσικού, του κατασκευασμένου και του κοινωνικού περιβάλλοντος

- Κατανόηση των βιώσιμων τρόπων διαβίωσης και της παραγωγής που είναι φιλική προς το περιβάλλον και οικολογική
- Ικανότητα και προθυμία να εργαστούν για τη βιώσιμη ανάπτυξη στην καθημερινή τους ζωή
- Δυνατότητα δράσης και υιοθέτηση του ρόλου του παγκόσμιου πολίτη που στο όνομα της βιώσιμης ανάπτυξης εργάζεται για ένα καλύτερο μέλλον σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Παράδειγμα διοχέτευσης της Π.Ε. στο εκπαιδευτικό της σύστημα αποτελεί η Βρετανία, καθώς προωθεί την Π.Ε. στο πλαίσιο της διδασκαλίας των διαφόρων μαθημάτων και κυρίως αυτών που συνδέονται με τις φυσικές επιστήμες (βιολογία, οικολογία, γεωγραφία) (Φλογαΐτη, 2006).

Το εθνικό αναλυτικό πρόγραμμα της Γεωγραφίας στην Αγγλία, το 1990, είχε ως βασικό σκοπό την ανάπτυξη του ενδιαφέροντος στους μαθητές και της ευθύνης σχετικά με το περιβάλλον της γης και το ανθρώπινο περιβάλλον (Catling, 2002).

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90, κι ενώ έγιναν αλλαγές στη δομή του αναλυτικού προγράμματος της Γεωγραφίας, το ενδιαφέρον για την ενσωμάτωση της Π.Ε. στη Γεωγραφία παρέμεινε ισχυρό. Η δήλωση του αναλυτικού προγράμματος του 2000 αναφέρεται στη σημασία της Γεωγραφίας μέσα στο πρόγραμμα σπουδών (όπως το παραθέτουν οι Catling, 2002 και Huckle, 2002): «Η Γεωγραφία στο αναλυτικό πρόγραμμα εστιάζει στην κατανόηση και επίλυση των περιβαλλοντικών ζητημάτων, καθώς και στη βιώσιμη ανάπτυξη. Αποτελεί, επίσης, ένα σημαντικό σύνδεσμο μεταξύ φυσικών και κοινωνικών επιστημών».

«Τονίζεται ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζει η Γεωγραφία στην προώθηση της εκπαίδευσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη, καθώς εστιάζει σε βασικές έννοιες, δεξιότητες, κριτικούς συλλογισμούς, στάσεις και αξίες σχετικά με τα σύνθετα περιβαλλοντικά ζητήματα» (Catling, 2002).

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στα νέα Αναλυτικά προγράμματα σπουδών

Με την υλοποίηση από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο των νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών (Α.Π.Σ.) και του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) για πρώτη φορά η Π.Ε. παρουσιάζεται με δικό της πρόγραμμα σπουδών στα Προγράμματα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Διαθεματικών Δραστηριοτήτων. Στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. (2002) της Π.Ε. αναφέρεται ότι σκοπός της είναι η συνειδητοποίηση εκ μέρους των μαθητών της σχέσης του ανθρώπου με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον του, η ευαισθητοποίησή τους για τα προβλήματα που συνδέονται με αυτό και η δραστηριοποίησή τους μέσα από ειδικά προγράμματα, ώστε να συμβάλουν στη γενικότερη προσπάθεια αντιμετώπισής τους. Ως εκπαιδευτική διαδικασία-δραστηριότητα οδηγεί στη διασαφήνιση εννοιών, την αναγνώριση αξιών, την ανάπτυξη-καλλιέργεια ψυχοκινητικών δεξιοτήτων και στάσεων που είναι απαραίτητες για τη λήψη αποφάσεων και για τη διαμόρφωση κώδικα συμπεριφοράς σχετικά με τα προβλήματα που αφορούν στην ποιότητα του περιβάλλοντος σε ατομικό και σε κοινωνικό επίπεδο. Η έννοια του περιβάλλοντος στην Π.Ε. αντιμετωπίζεται με την ολιστική του διάσταση.

Στη συνέχεια παρατίθενται οι ακόλουθοι γνωστικοί άξονες:

- Αέρας- Ατμόσφαιρα- Κλιματικές αλλαγές
- Νερό
- Έδαφος

- Δάση
- Βιοποικιλότητα- Η εξαφάνιση των ειδών
- Ενέργεια
- Η διαχείριση απορριμμάτων και αποβλήτων
- Ανθρώπινες δραστηριότητες
- Ανθρώπινες σχέσεις και αξίες

Παράλληλα με τους γνωστικούς άξονες αναφέρονται και οι γενικοί στόχοι της καθημιάς θεματικής ενότητας:

- Οι μαθητές να κατανοήσουν τη σχέση-αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον
- Να συσχετίζουν αρχές και έννοιες των Φυσικών Επιστημών με την καθημερινή πραγματικότητα
- Να εξοικειωθούν με διαδικασίες και κριτήρια επιστημονικής μεθοδολογίας
- Να αναπτύξουν ερευνητική διάθεση, κριτική και δημιουργική σκέψη για την προσέγγιση και κατανόηση των σύγχρονων περιβαλλοντικών προβλημάτων
- Να αναπτύξουν κώδικα συμπεριφοράς απέναντι στην ομάδα και στο περιβάλλον
- Να καλλιεργήσουν ικανότητα λήψης αποφάσεων
- Να αντιλαμβάνονται τη φύση μέσα από όλες τις αισθήσεις τους
- Να αξιοποιούν τη σημειολογία της φύσης
- Να σέβονται και να προστατεύουν κάθε μορφή ζωής
- Να ασκηθούν στη σωστή χρήση της τεχνολογίας
- Να ασκηθούν στην ομαδική εργασία
- Να αναπτύξουν πνεύμα συνεργασίας και υπευθυνότητας
- Να σέβονται τις διαφορετικές απόψεις, τον τρόπο ζωής και τη δημιουργική δράση των άλλων
- Να αναπτύξουν θετικές στάσεις για την πρόληψη και επίλυση μελλοντικών περιβαλλοντικών προβλημάτων
- Να συμμετέχουν ενεργά ως υπεύθυνοι πολίτες στη βελτίωση της ποιότητας ζωής

Δίπλα από τους γνωστικούς άξονες και τους γενικούς στόχους βρίσκονται ορισμένες θεμελιώδεις έννοιες διαθεματικής προσέγγισης. Πρόκειται για τις μακρο-έννοιες (Ματσαγγούρας, 2002) που έχουν τα βασικά τους χαρακτηριστικά κοινά σε όλους τους επιστημονικούς κλάδους, ενώ υφίστανται διαφοροποιήσεις κατά περίπτωση, ώστε να προσαρμόζονται στην ιδιαίτερη φύση του κάθε κλάδου. Αυτές που προτείνονται είναι: αλληλεπίδραση, μεταβολή, ισορροπία, σύστημα, χώρος, χρόνος, αειφορία, μονάδα, σύνολο, πολιτισμός, προστασία, ταξινόμηση, σεβασμός, εξέλιξη, αισθητική, επικοινωνία και αλληλεγγύη.

Στη συνέχεια αναφέρονται οι βασικές αρχές της Π.Ε. σύμφωνα με τις οποίες πρέπει να σχεδιάζονται και να υλοποιούνται τα προγράμματα της Π.Ε.:

- Η διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση του θέματος-προβλήματος
- Η έμφαση στην ενεργό συμμετοχή των μαθητών και τη χρήση ενεργητικών μεθόδων: συζήτηση-αντιπαράθεση απόψεων, έρευνα, κριτική επεξεργασία και δράση
- Ο προσανατολισμός στην πρόληψη ή επίλυση περιβαλλοντικών θεμάτων ή προβλημάτων
- Η εστίαση στην αειφόρο διαχείριση και ανάπτυξη του περιβάλλοντος

- Η εστίαση της προσοχής στην τωρινή και μελλοντική κατάσταση του πλανήτη
- Η άμεση δράση σε τοπικό επίπεδο με στόχο μακροχρόνια αποτελέσματα σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο
- Η ευαισθητοποίηση στην ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων και την ορθή χρήση της τεχνολογίας
- Το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία και τη ζωή

Έπειτα προτείνονται κάποιες ενδεικτικές δραστηριότητες με βάση τις θεματικές ενότητες και τους στόχους τους. Το σχέδιο εργασίας, η επίλυση προβλήματος και η μελέτη πεδίου αποτελούν τις προτεινόμενες μεθοδολογικές προσεγγίσεις των θεμάτων. Αυτές οι προσεγγίσεις μπορούν να πλαισιώνονται και με διάφορες διδακτικές στρατηγικές, όπως: παιχνίδι ρόλων-δραματοποίηση, κατασκευή εννοιολογικού χάρτη-χάρτη εννοιών, δραστηριότητες και παιχνίδια προσομοίωσης, ανίχνευση και τροποποίηση των εναλλακτικών ιδεών των μαθητών, πειραματική μέθοδος, μέθοδος έρευνας με υποβολή ερωτήσεων, ανάλυση και μελέτη μιας χαρακτηριστικής περίπτωσης, αντιπαράθεση απόψεων κ.ά.

Στο τέλος σχετικά με την αξιολόγηση στην Π.Ε. τα Δ.Ε.Π.Π.Σ. (2002) αναφέρονται στην αναγκαιότητά της, καθώς μέσα από αυτή αφενός εκτιμάται η αποτελεσματικότητα της εκπαιδευτικής πρακτικής και αφετέρου επιδιώκεται η συνεχής βελτίωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Τα κριτήρια αξιολόγησης μπορεί να είναι:

- Ο βαθμός επίτευξης των στόχων
- Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε
- Η πρωτοτυπία αντιμετώπισης του θέματος
- Η διαθεματική προσέγγιση
- Το πλήθος, η ετερογένεια και η ποιότητα των πηγών που επιλέχθηκαν
- Η ικανότητα οργάνωσης και επεξεργασίας δεδομένων που συγκεντρώθηκαν
- Η εξαγωγή-τεκμηρίωση των συμπερασμάτων που προέκυψαν από τα στοιχεία, τις μετρήσεις και τα διαγράμματα
- Ο βαθμός αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών
- Η σύνθεση της εργασίας
- Ο βαθμός δυσκολίας του θέματος και, τέλος, όποια άλλα κριτήρια θεωρεί ο εκπαιδευτικός απαραίτητα

Μελετώντας τα Δ.Ε.Π.Π.Σ. παρατηρούμε πως ανταποκρίνεται στις σύγχρονες τάσεις της Π.Ε. Μέσα από τη στοχοθεσία της Π.Ε. διαπιστώνουμε την τάση μιας ολιστικής αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών θεμάτων-προβλημάτων μέσα από το περιβαλλοντικό, το κοινωνικό, το οικονομικό και πολιτιστικό πρίσμα. Αυτό αποτελεί ένα στοιχείο που μπορεί να μας οδηγήσει στην εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη. Σε αυτό επίσης συνηγορεί η ύπαρξη της έννοιας της αειφορίας, αειφόρου διαχείρισης και ανάπτυξης του περιβάλλοντος, της ορθολογικής χρήσης των φυσικών πόρων, της αντιμετώπισης κοινωνικών προβλημάτων, της διάκρισης των διαφορετικών πολιτισμών και της αναφοράς σε οικονομικούς παράγοντες (Δ.Ε.Π.Π.Σ., 2002). Επιβεβαιώνεται λοιπόν η άποψη ότι σε σχέση με τη σχολική πρακτική, η εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη μπορεί μεταξύ άλλων να συμπεριλάβει αντικείμενα όπως η Π.Ε., χωρίς αυτό να σημαίνει και την αποδυνάμωσή της (Γεωργόπουλος, 2004).

Οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις που προτείνονται παραπέμπουν σε ένα ευρύ πλαίσιο προτάσεων όπου ο μαθητής και ο εκπαιδευτικός εμπλέκονται σε μια συνεχή διαδικασία αναζήτησης, προσέγγισης και σύνθεσης της γνώσης (Λουκέρης, 2005).

Η Γεωγραφία στα νέα Αναλυτικά προγράμματα σπουδών

Μέχρι το 2000 δεν υπήρχε στην Ελλάδα ενιαίο πρόγραμμα σπουδών των μαθημάτων. Τα επιμέρους αναλυτικά προγράμματα κάθε τάξης καταρτίζονταν από επιτροπές εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων, μεταξύ των οποίων δεν υπήρχε καμία συνεργασία. Αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος ήταν να μην υπάρχει δομή, οργάνωση και συνέχεια μεταξύ των αναλυτικών προγραμμάτων των τάξεων. Συγκεκριμένα για το μάθημα της Γεωγραφίας δεν υπήρξε ποτέ ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα σπουδών με αποτέλεσμα την άγνοια των σημερινών Ελλήνων για θέματα που αφορούν την Ελλάδα και τη θέση της στον κόσμο (Καλαϊτζίδης, 1999).

Παράλληλα οι σύγχρονες τάσεις από το χώρο της παιδαγωγικής, της επιστήμης της Γεωγραφίας και από αυτόν της Διδακτικής της Γεωγραφίας οδήγησαν στη δημιουργία ενός νέου προγράμματος σπουδών του μαθήματος (Κατσίκης, 2002).

Με απόφαση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και μετά από ανάθεση μία ομάδα εκπαιδευτικών συνέταξε το νέο πρόγραμμα σπουδών της Γεωγραφίας για το Δημοτικό Σχολείο. Στα τέλη του 1998, η ομάδα παράδωσε το νέο πρόγραμμα, το οποίο δημοσιεύτηκε επίσημα σε ΦΕΚ το 2000.

Στο εκσυγχρονισμένο και ενιαίο πρόγραμμα σπουδών της Γεωγραφίας αναφέρονται οι σκοποί, οι θεματικοί άξονες και η διδακτική μεθοδολογία του μαθήματος σύμφωνα με τις νέες τάσεις.

Στις τέσσερις πρώτες τάξεις του Δημοτικού σχολείου η Γεωγραφία εντάσσεται στο μάθημα της Μελέτης του Περιβάλλοντος. Στην Ε' τάξη διδάσκεται Γεωγραφία της Ελλάδας και στην ΣΤ' τάξη διδάσκεται Γεωγραφία των ηπείρων με έμφαση στην Ευρώπη.

Οι σκοποί που επιδιώκονται, μέσα από τη διδασκαλία της Γεωγραφίας στο Δημοτικό είναι οι ακόλουθοι:

- Η γνωριμία με το φυσικό περιβάλλον και η παρατήρηση της γεωγραφικής κατανομής των ανθρώπων και των δραστηριοτήτων τους.
- Η μελέτη των αλληλεπιδράσεων και αλληλεξαρτήσεων που αναπτύσσονται μεταξύ του φυσικού περιβάλλοντος και των ανθρώπων.
- Η αναγνώριση της σημασίας που έχει η ορθολογική διαχείριση του περιβάλλοντος.
- Η ευαισθητοποίηση για τα μεγάλα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η ανθρωπότητα και η ανάπτυξη των απαραίτητων στάσεων για κατανόηση, αποδοχή, επικοινωνία, συνεργασία και αλληλεγγύη με τους άλλους λαούς.
- Η υιοθέτηση στάσεων και συμπεριφορών που θα επιτρέψουν στους μαθητές να ενταχθούν ομαλά και δημιουργικά στο φυσικό και κοινωνικό-πολιτιστικό τους περιβάλλον.
- Η ανάπτυξη ικανοτήτων και δεξιοτήτων σχετικών με:
 - Τη χρήση λεκτικών, ποσοτικών και συμβολικών μορφών δεδομένων (κείμενα, εικόνες, γραφήματα, πίνακες, διαγράμματα και χάρτες).
 - Την εφαρμογή μεθόδων συναφών με τη φύση του μαθήματος, όπως η παρατήρηση του χώρου, η χαρτογράφηση, η ερμηνεία στατιστικών δεδομένων και η αναζήτηση και επεξεργασία πληροφοριών από διάφορες πηγές.
 - Την επικοινωνία και τις πρακτικές και κοινωνικές δεξιότητες με στόχο την έρευνα γεωγραφικών θεμάτων και την επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τη διερεύνηση του βιβλίου του μαθητή της Γεωγραφίας (ΟΕΔΒ 2002), προέκυψε πώς η κατηγορία των περιβαλλοντικών προβλημάτων συγκέντρωσε τις περισσότερες αναφορές, ακολούθησε η κατηγορία των ανθρώπινων επεμβάσεων στο περιβάλλον και τέλος οι λιγότερες αναφορές εντοπίστηκαν στην κατηγορία που αφορούσε την προστασία του περιβάλλοντος.

Στα σημεία του βιβλίου που αναφέρονται περιβαλλοντικά προβλήματα αναζητούνται οι αιτίες τους, καθώς υπάρχουν ερωτήσεις όπως η ακόλουθη: «Ποιες δραστηριότητες του ανθρώπου προκάλεσαν το πρόβλημα;» και προτάσεις όπως: «Η επέμβαση του ανθρώπου στη φύση, τα τελευταία 50 χρόνια, έχει προκαλέσει μεγάλες καταστροφές». Οι μαθητές μπορούν να προχωρήσουν σε διερεύνηση και ανάλυση αυτών των προβλημάτων, να τα συνδέσουν με ανθρώπινες δραστηριότητες και να κατανοήσουν ότι πρόκειται για αποτελέσματα αυτών των δραστηριοτήτων. Παρόλα αυτά δεν τονίζεται ιδιαίτερα ο παγκόσμιος χαρακτήρας των περιβαλλοντικών προβλημάτων και δε γίνεται αναφορά στην υπερθέρμανση του πλανήτη λόγω του φαινομένου του θερμοκηπίου, στις κλιματικές αλλαγές κ.ά. Είναι όμως εμφανής η ανησυχία για την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος. Παρά το γεγονός αυτό στην κατηγορία της προστασίας του περιβάλλοντος δεν υπάρχουν αναφορές που να σχετίζονται με την ατομική και συλλογική δράση που θα έχει ως στόχο την προστασία του περιβάλλοντος. Μόνο σε κάποιο σημείο γίνεται λόγος για «κάποιες οργανώσεις που ασχολούνται με την προστασία του περιβάλλοντος» και πιθανά αφορά τις μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Οι αναφορές στις ανθρώπινες επεμβάσεις στο περιβάλλον είναι αρκετές και σχετίζονται με τις αρνητικές επιπτώσεις που έχουν στο περιβάλλον κάποιες ανθρώπινες δραστηριότητες. Τις περισσότερες βέβαια φορές τονίζονται περισσότερο τα οφέλη που έχει ο άνθρωπος από αυτές τις δραστηριότητες (τουρισμός, βιομηχανική παραγωγή, αγροτική παραγωγή).

Οι αναφορές στην αειφορία που υπάρχουν στο βιβλίο του μαθητή και στο βιβλίο του δασκάλου παραπέμπουν στην ανθρωποκεντρική προσέγγιση της αειφορίας (ήπια αειφορία), καθώς έχουν δύο από τα βασικά χαρακτηριστικά της: α) η ήπια αειφορία ταυτίζει την οικονομική ανάπτυξη με την οικονομική μεγέθυνση και σε αυτό το πλαίσιο συνδιαλέγεται με την περιβαλλοντική προστασία και β) δίνουν στην αειφορία μια στενή ερμηνεία, η οποία έχει σχέση με την τεχνοκεντρική παράμετρο του περιβάλλοντος δίνοντας έμφαση στην προστασία των φυσικών πόρων (Φλογαίτη, 2006).

Συμπερασματικά διαπιστώνεται πως το «πρασίνισμα» του αναλυτικού προγράμματος του μαθήματος ισχύει και για το περιεχόμενο του βιβλίου του μαθητή, καθώς εντοπίζονται πολλά στοιχεία σχετικά με την Π.Ε. Αυτά τα στοιχεία μπορούν να αποτελέσουν την αφετηρία, καθώς παρέχουν αρκετό υλικό, για την οργάνωση δραστηριοτήτων από τους μαθητές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναγνωστόπουλος, Ε. (2001), *Η Περιβαλλοντική Διάσταση στη Διδασκαλία του Μαθήματος της Γεωγραφίας. Αξιολόγηση των Προγραμμάτων Σπουδών*, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα ΦΠΨ, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Γεωργόπουλος, Α. (2004), «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Μερικά κομβικά ζητήματα/προκλήσεις μπροστά στον 21^ο αιώνα», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ.134, 128-143.
- Catling, S. (2002), *Environmental Geography in English Primary Education*, In: *Proceedings of the Commission on Geographical Education, Regional Conference of the*

- International Geographical Union, Durban, Republic of South Africa, 1-4 August*, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://igu.cge.tamu.edu>
- Commission on Geographical Education-International Geographical Union, (1992 & 2005), *The International Charter on Geographical Education*, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://igu-cge.tamu.edu/cgecharter2005.pdf/> (20/9/2006).
- Επισκοποπούλου, Κ. (1989), «Η συμβολή των διαφόρων μαθημάτων σε προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ.45, 75-79.
- Houtsonen, L. (2002), Education for Sustainable Living, In: *Proceedings of the Commission on Geographical Education, Regional Conference of the International Geographical Union, Durban, Republic of South Africa, 1-4 August*, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://igu.cge.tamu.edu>
- Huckle, J. (1999), Συνέντευξη με τον John Huckle, *Για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, τεύχος 17-18, μτφρ. Β. Τσαλίκη, απομαγνητοφώνηση αγγλικού κειμένου P. Sixsmith.
- Huckle, J. (2002), Reconstructing Nature: Towards a Geographical Education for Sustainable Development, *Geography*, 87(1), pp.64-72, διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://john.huckle.org.uk> (15/6/2006).
- Καλαϊτζίδης, Δ. (1999), *Σχολική Γεωγραφία και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Η Συμβολή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στη Γεωγραφία*, Διδακτορική Διατριβή, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Αλεξανδρούπολη.
- Κατσικίης, Α. (1992), «Γεωγραφική παιδεία και σχολική Γεωγραφία Καταγραφή συμπτωμάτων και αιτίων της κρίσης στον τομέα Γεωγραφική Εκπαίδευση», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ.64, 66-72.
- Κατσικίης, Α. (1999), *Διδακτική της Γεωγραφίας*, Τυπωθήτω- Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα.
- Κλωνάρη, Αικ. (2001), Κριτική Θεώρηση του νέου Αναλυτικού Προγράμματος Γεωγραφίας στο Δημοτικό Σχολείο, στο Π. Κόκκοτας και Ι. Βλάχος (επιμ.), *Η Διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών στις αρχές του 21^{ου} αιώνα Προβλήματα και Προοπτικές*, ΕΔΙΦΕ, Γρηγόρης, Αθήνα.
- Λαμπρινός, Ν. (1999), «Γεωγραφική Εκπαίδευση: Μια πρόκληση για την ελληνική πραγματικότητα του 21^{ου} αι.», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ.104, 40-46.
- Λουκέρης, Δ. (2005), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Θεωρία και Πράξη*, Αθήνα.
- Ματσαγγούρας, Η. (2002), *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση*, Γρηγόρης, Αθήνα.
- ΥΠΕΠΘ- ΠΙ, (2002), *Γνωρίζω την Ελλάδα Γεωγραφία Ε΄ Δημοτικού*, ΟΕΔΒ, Αθήνα.
- ΥΠΕΠΘ- ΠΙ, (2002), Διαθεματικό Ενιαίο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΙΠΣ) Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, Τόμος Β΄, Αθήνα.
- UNESCO (1999), *Εκπαίδευση: Ο Θησαυρός που κρύβει μέσα της Έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής για την Εκπαίδευση στον 21^ο αιώνα (προεδρία Ζ. Ντελόρ)*, Gutenberg, Αθήνα.
- Φλογαΐτη, Ε. (2006), *Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.